

A SZERZŐDÉS ÉRVÉNYTELENSÉGÉNEK ÉS MÓDOSÍTÁSÁNAK EGYES HATÁRKÉRDÉSEI*

INVALIDITY AND AMENDMENT OF CONTRACT – BOUNDARIES AND INTERSECTIONS

JUHÁSZ ÁGNES**

Absztrakt: A tanulmány a kötelmi jog rendszeréből kiemelt két jogintézmény, a szerződés érvénytelensége és módosítása közötti egyes határkérdések vizsgálatára, az összefüggések feltárására irányul. Az említett jogintézmények közötti viszony meghatározása során alapvetően több kutatási irány jelölhető ki, a tanulmányban ezek minél teljesebb feldolgozására tesztek kísérletet.

Vizsgálat tárgyává teszem egyrészt az érvénytelen szerződés orvoslása és a szerződés bíróság általi módosítása közötti kapcsolatot, minthogy a bíróság ugyan más-más jogalapon, azonban mindkét esetben alakítóan lép fel, erőteljesen beavatkozva ezzel a felek között fennálló szerződéses jogviszonyba.

A részleges érvénytelenség jogintézménye kapcsán a jogi természet megítélésének és gyakorlati alkalmazásának nehézségeit tekintem át. Az egyoldalú szerződésmódosítással és annak érvénytelenségével kapcsolatosan felmerülő kérdések ugyan szintén komoly érdeklődésre tartanak számot napjainkban, ezen vizsgálati irány feldolgozására ugyanakkor a jelen munka nem terjed ki. A tanulmány elején kijelölt negyedik lehetséges kutatási irányt magának a szerződés módosítására irányuló ügyletnek az érvényessége képezi. Ennek során arra a kérdésre keresem a választ, hogy a Ptk. által a szerződés érvénytelenségére vonatkozó egyes okok miként nyerhetnek alkalmazást a szerződéses kötelelem módosítására irányuló, ún. kötelembonyolító ügyletek esetén.

Kulcsszavak: szerződés érvénytelensége, szerződés módosítása, érvényesség nyilvánítás bíróság által, alaki hiba orvoslása, részleges érvénytelenség, jogszabályba ütköző szerződésmódosítás

* A tanulmány a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatásával az NKFI Alapból, a K-124797 számú projekt keretében valósult meg.

** Dr. habil. JUHÁSZ ÁGNES
PhD egyetemi adjunktus
Miskolci Egyetem ÁJK
Civilisztikai Tudományok Intézete
Polgári Jogi Intézeti Tanszék
3515 Miskolc-Egyetemváros
civagnes@uni-miskolc.hu

Abstract: The study aims at examining issues and exploring correlations existing between the two legal instruments in the field of law of obligation, i.e. the invalidity and the amendment of the contract. Basically, there are four designated research directions, which is to be gone around more completely in the study.

First of all, I examine the relationship existing between declaring a contract valid by court ruling and amendment of contract by the court, since the court exercises its shaping right in both cases and, therefore, it vigorously intervenes into the contractual relationship existing between the parties. Regarding the partial invalidity, I review the difficulties of the legal nature and the practical application of the legal institution. Relating to the unilateral contract amendment and its invalidity, several questions arose which are of great interest nowadays. However, due to more reasons, the study does not cover this problem.

The fourth potential research direction is the invalidity of the legal transaction aimed at the modification of the contract. In this regard, I make attempt to reveal, how the grounds for invalidity of the contract determined by the Hungarian Civil Code in force can be applied for the amendment of contract.

Keywords: *invalidity of contract, amendment of contract, declaring a contract valid by court ruling, remedying formal discrepancies, partial invalidity, illegality, illegal contract amendment*

Bevezető gondolatok

A mai magyar magánjogban viszonylag ritkán találkozunk olyan tudományos munkával, amely a szerződésmódosítás más szerződési jogintézményekkel való kapcsolatát vizsgálja. Nem így volt ez azonban a 20. század első felének magánjogtudományában, ahol a kérdéskör vizsgálata a kötelmi jogi munkákban már-már kötelező volt. Ezt bizonyítja, hogy szinte valamennyi kötelmi joggal, szerződéses viszonyokkal foglalkozó korabeli magánjogászunk – ki többé, ki kevésbé részletesen – kitért a (szerződéses) kötelelem módosításának más jogintézményekhez való viszonyára abból a célból, hogy megtalálja a szerződésmódosítás kötelmi jogon belül betöltött helyét, megvonja annak határait és meghatározza annak funkcióját.

A szerződéses kötelelem módosítása és az egyéb jogintézmények közötti viszonyok vizsgálata többféleképpen történhet, hiszen a szerződésmódosítás számos polgári jogi jogintézménnyel mutat hasonlóságokat.

A vizsgálódások során cél lehet egyrészt az egyes jogintézmények egymással való összevetése, illetőleg egymástól való *elhatárolása*, egy (vagy több) lényegesnek tekinthető ismérv alapján. Ilyenkor, – ahogyan arra *Eörsi Gyula* is megfogalmazza –, „[a]z összehasonlítás alapvető feltétele, hogy az összehasonlítandó jelenségek egyneműek legyenek: legyen közös nevezőjük. Mármost van ahol ez a közös nevező kézenfekvően közel van és lényeges vonásokra terjed ki, van ahol messzebb, az absztrakció magasabb fokán van, vagy mintegy mellékúton található, és van, ahol sehol sincs. Minél messzebb van a vizsgált jelenségektől, és minél mellékesebb tényezőkre vonatkozik, annál nehezebb és kisebb jelentőségű eredményekre vezet az összehasonlítás.” Összefoglalva tehát, a tudományos megismerés céljából folytatott összehasonlításnak valamely „közös nevező” alapján kell folynia, amely lehe-

tővé teszi a lényeges tartalmi, strukturális elemek, lényeges összefüggések feltárását. Éppen ezért ez a vizsgálódási irány csak azokban az esetekben járhat sikerrel, amikor a szerződésmódosítást annak *rokonintézményeivel* vetjük össze.

A dogmatikai szempontból a szerződésmódosítástól távolabb álló, így egymással nem, vagy csak meglehetősen nehezen összehasonlítható magánjogi intézmények esetén azok egymástól való különállása, függetlensége evidencia. Ezekben az esetekben tehát a feladat nem a differenciálás, hanem sokkal inkább a komplex jelenséggént felfogott szerződésmódosítás és az *egyes jogintézmények között fennálló* – néha esetlegesnek vagy legalábbis távolinak tűnő – *összefüggések feltárása*.¹ A jelen tanulmány a kötelmi jogi intézmények rendszeréből kiválasztva kizárólag a szerződés érvénytelensége és a szerződés módosítása közötti egyes határkérdések vizsgálatára irányul. Ennek során először meghatározásra kerülnek azok a kérdéskörök, lehetséges kutatási irányok, amelyek a vizsgált jogintézmények határán helyezkednek el és teremtenek közöttük kapcsolatot. A tanulmány további része a kijelölt vizsgálati irányok minél teljesebb feldolgozására irányul.

1. Szerződésmódosítás és érvénytelenség: kapcsolódási pontok

Ahogyan a tanulmány bevezetésében már említést nyert, a szerződésmódosítás más jogintézményekkel való kapcsolatának vizsgálata alapvetően több megközelítésben lehetséges. Vannak olyan esetek, ahol a viszonyrendszer, a kapcsolódási pontok meghatározása a szerződés alanyi körének, tárgyának és tartalmának hármas megkülönböztetése mentén lehetséges. Más esetekben, így például a szerződés módosítása és érvénytelensége egymáshoz való viszonyának meghatározása esetén más elemek határozhatók meg, amelyek elméleti síkon teremtenek kapcsolatot az említett két jogintézmény között.

A szerződés érvénytelensége és a szerződés módosítása közötti viszony meghatározása során szintén több irány jelölhető ki:

- a) Vizsgálat tárgyát képezheti egyrészt az *érvénytelen szerződés orvoslása* és a szerződés bíróság általi módosítása közötti összefüggés feltárása, hiszen az orvoslás által a bíróság valójában alakítóan nyúl bele a felek között fennálló szerződéses jogviszonyba, amely aktus ugyanakkor nagy fokú hasonlóságot mutat azzal az esetkörrel, amikor a bíróság – a felek kérelmére – a 2013. évi V. törvény (a továbbiakban Ptk.) 6:192. § (1) bekezdésében meghatározott okok fennállása esetén módosítja a fennálló szerződést.
- b) A szerződés érvénytelenségének és módosításának egymáshoz való viszonyában további vizsgálandó kérdésként merül fel annak meghatározása, hogy mi-

¹ A szerződésmódosítás más kötelmi jogintézményekkel való viszonyáról lásd részletesen: JUHÁSZ Ágnes: A szerződésmódosítás elhelyezése a kötelmi jogi jogintézmények rendszerében. In: *Studia in Honorem Ferenc Fabian* (szerk.: Boóc Ádám – Csehi Zoltán – Homicskó Árpád Olivér – Szuchy Róbert), Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest, 2019, 225–233.

ként vonható meg a határ a szerződés részleges érvénytelensége és tartalmi módosítása között, vajon a részleges érvénytelenség felfogható-e bizonyos értelemben a szerződéses tartalom terjedelembeli megváltoztatásaként.

- c) A felek konszenzusán alapuló szerződésmódosítás esetén önálló témakört képez magának a *módosító ügyletnek az érvényessége*. Vizsgálható például, hogy miképpen jelennek meg, illetőleg egyáltalán megjelenhetnek-e a Ptk.-ban rögzített különböző érvénytelenségi okok a szerződés módosítására irányuló ügylet esetében. Vizsgálat tárgyát képezhetik továbbá a kötelező alakisági előírások és azok mellőzésének jogkövetkezményei, tekintve, hogy a Ptk. a főszabálykénti semmisséget „feloldja” a szerződés alaki hibája orvoslásának elismerése által.²
- d) Az egyoldalú szerződésmódosítás érvényességével kapcsolatosan szintén számos kérdés merül fel azok tisztességességét, illetőleg tisztességtelenségét illetően, különösen az elmúlt évtizedben a devizahitelek módosítása kapcsán kialakult jogi bizonytalanságok miatt.

2. Az érvénytelen szerződés érvényessé nyilvánítása és a felek akaratából történő érvényessé válása

Az érvénytelen szerződés bíróság általi érvényessé nyilvánításának lehetősége az 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: 1959-es Ptk.) 1977. évi novelláris módosításával³ került be a szerződés érvénytelensége esetén alkalmazható jogkövetkezmények rendszerébe. Az 1959-es Ptk. 237. § (2) bekezdése az érvénytelen szerződés érvényessé nyilvánítására abban az esetben adott lehetőséget, ha az érvénytelenség oka – különösen uzsorás szerződés, illetőleg a felek szolgáltatásainak feltűnő aránytalansága esetén az aránytalan előny kiküszöbölésével – megszüntethető volt. Az érvénytelen szerződés érvényessé nyilvánítása során a bíróság tehát módosíthatta a szerződést, ezzel küszöbölve ki az érvénytelenségi ok által okozott érdeksérelmet.⁴

Az 1959-es Ptk. a szerződés érvénytelensége esetére meghatározott jogkövetkezmények körén belül eredendően ugyan alapvetőnek tekintette az eredeti állapot helyreállítását, azonban azzal a Ptk. fenti módosítását követően egyenrangú jogkövetkezményként jelent meg a szerződésnek az érvénytelenségi ok kiküszöbölésével történő érvényessé nyilvánítása. A jogkövetkezmények *egyenrangúságát* erősítette meg a Ptk.-hoz kapcsolódó bírói gyakorlat is⁵, rögzítve egyúttal, hogy mindazokban az esetekben, amikor egy adott szerződés esetén az eredeti állapot helyreállítá-

² Vö. Ptk. 6:94. §.

³ 1977. évi IV. törvény a Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény módosításáról és egységes szövegéről.

⁴ 1959-es Ptk. 237. § (2) bekezdés.

⁵ Vö. BH 1991. 63., valamint 1/2010. (VI. 28.) PK vélemény az érvénytelenség jogkövetkezményeiről, 5. pont.

sa és az érvényessé nyilvánítás egyaránt alkalmazható lenne, úgy a megfelelő jogkövetkezmény megválasztása a bíróság mérlegelésén múlik.

A bíróságok gyakorlatában az érvénytelenségi jogkövetkezmények alkalmazásának tendenciája ugyanakkor az 1990-es évek végétől, a 2000-es évek elejétől megváltozni látszott, a jogkövetkezmények törvényi szinten sugallt és az ítélkezési gyakorlatban is rögzített egyenrangúsága helyett a szerződés érvényessé nyilvánításának alkalmazása került előtérbe. Ahogyan erre az érvénytelenség jogkövetkezményeiről szóló 1/2010. (VI. 28.) PK vélemény is utal, ez utóbbi megoldás alkalmazása különösen az üzleti élet szerződései esetében mutatkozott célszerűnek, ahol egy jól funkcionáló szerződés fenntartása jobban szolgálta a felek érdekeit, mint a szerződéses viszony teljes felszámolása, az eredeti állapot helyreállítása.

Az érvénytelen szerződés érvényessé nyilvánítását a hatályos polgári jogi kódex, a 2013. évi V. törvény (a továbbiakban Ptk.) is tartalmazza, noha abban a szerződés érvénytelensége esetén alkalmazható jogkövetkezmények rendszere némiképp átalakult. A Ptk. ugyanis egyértelműen elsődleges jogkövetkezménynek tekinti az érvénytelen szerződés visszamenőleges hatállyal történő, bíróság általi érvényessé nyilvánítását, amelynek alkalmazására viszont már nemcsak abban az esetben kerülhet sor, ha az érvénytelenség miatti érdeksérelem a szerződés megfelelő módosításával kiküszöbölhető, hanem akkor is, ha az érvénytelenség oka már megszűnt.⁶

Az érvénytelen szerződés érvényessé nyilvánítása esetén lényeges, hogy a bíróság alakítóan nyúl bele a felek szerződéses viszonyába, megfelelőképpen módosítva azt. A módosítás aktusa felveti ugyanakkor a kérdést, a jogviszony ilyesfajta átalakítása hogyan viszonyul a szerződés bíróság általi módosításának szigorú törvényi feltételekhez között esetköréhez⁷, hiszen ez utóbbi esetben a szerződés tartalma szintén a bíróság – valamelyik szerződő fél kérelemére történő – beavatkozása folytán módosul.

Az 1980-as évek elején még újdonságnak számító jogkövetkezménnyel és annak a szerződésmódosításhoz fűződő viszonyával már *Eörsi Gyula* is foglalkozott és kifejezetten felhívta a figyelmet arra a jogfejlődési irányra, jogalkotói törekvésre, amely a szerződés érvénytelenné nyilvánításából eredő következmények levonásával szemben a szerződés módosítását kívánta előnyben részesíteni.⁸

A szerződések érvénytelenségét feldolgozó munkájában *Weiss Emília* is úgy foglalt állást, hogy a szerződés korrigált tartalommal való fenntartása általában jobban szolgálja a felek érdekeit és általában akarathoz is közelebb áll, mint a jogviszony teljes felszámolása.⁹ Mintegy negyven évvel később ugyanerre a következtetésre jutott *Molnár Ambrus*, aki szerint „[a] rugalmasabbá váló jogi szabá-

⁶ Ptk. 6:110. § (1) bekezdés.

⁷ Vö. Ptk. 6:192. § (2) bekezdés.

⁸ EÖRSI Gyula: *Kötelmi jog. Általános rész*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1981, 125.

⁹ WEISS Emília: *A szerződés érvénytelensége a polgári jogban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1969, 443.

lyozás alapján a bírói gyakorlat is felismerte a jogilag hibás szerződések orvoslásához és ezt követő teljesezésbe meneteléhez fűződő társadalmi érdekeket”.¹⁰

A szerződés módosítása és az érvénytelen szerződés érvényessé nyilvánítása kapcsán lényeges megjegyzést tartalmaz a Kúria (akkor még Legfelsőbb Bíróság) fentebb már hivatkozott, az érvénytelenség jogkövetkezményeiről szóló 1/2010. (VI. 28.) PK véleménye, amelyben a testület az érvénytelen szerződés érvényessé nyilvánítását az érvénytelenségi ok kiküszöbölését, orvoslását célzó, „*ex tunc hatályú konstitutív bírósági döntésként*” határozza meg, amelynek a bíróság úgy tesz eleget, hogy annak során „alakítóan nyúl bele a felek szerződésébe”, lényegében módosítva azt. A PK vélemény ezen a ponton külön is hangsúlyozza azonban, hogy *a szerződésnek az érvényessé nyilvánítás jogintézménye alkalmazásával járó effajta módosítása semmiképpen sem azonosítható a bírói szerződésmódosítás esetkörével*. Véleményében a testület hozzáteszi továbbá, hogy a bíróság beavatkozása korlátozásokhoz kötött, minthogy köteles szem előtt tartani bizonyos mérlegelési szempontokat¹¹ és arra sincs lehetősége, hogy az érvényessé nyilvánítás során a felek (hiányzó) szerződési akaratát pótolja.

A fentebb hivatkozott PK véleményben foglaltak értelmezése alapján az *érvénytelenségi ok kiküszöbölése* valójában nem más, mint az *érvénytelenségi ok miatt keletkezett érdeksérelem elhárítása a szerződés tartalmának a módosításával*. Az érvényessé nyilvánítás célja tehát az érvénytelenségi ok folytán kialakult helyzet orvoslása, amely azonban – az alanyváltozásokhoz és a szerződés tartalmának választási jog gyakorlása által történő konkretizálásának eseteihez hasonlóan – szükségképpen „szerződésmódosító hatással” jár, mely módosítás jelen esetben kizárólagosan a szerződés tartalmát érinti.

Az 1959-es Ptk. említett szabályával azonos tartalmú rendelkezést a hatályos Ptk. is tartalmaz. A Ptk. 6:110. § (1) bekezdésének a) pontja értelmében ugyanis az érvénytelen szerződést a bíróság a szerződés megkötésének időpontjára visszamenő hatállyal érvényessé nyilváníthatja, ha az érvénytelenség miatti érdeksérelem *a szerződés megfelelő módosításával* kiküszöbölhető.¹² A jogalkotó feljogosítja tehát a bíróságot arra, hogy amennyiben az érvénytelenség oka megszüntethető, úgy a szerződés tartalmát megfelelően módosítsa és a szerződést – az érvénytelen részt elhagyva, immáron módosított tartalommal – érvényessé nyilvánítsa.

A szerződés érvénytelenségének egyes kérdéseit vizsgáló írásában *Kemenes István* az érvénytelenség egyes jogkövetkezményeinek vizsgálata során – a Ptk. rendelkezéseire és a bírósági ítélkezési gyakorlatra tekintettel – hangsúlyozza, hogy az

¹⁰ MOLNÁR Ambrus: *Az érvénytelenség jogkövetkezményeinek elméleti és gyakorlati kérdései*. Fővárosi Ítéltábla, Budapest, 2009, 7.

¹¹ Vö. PK 267. II. pont, 1/2005. PJE, III/3. pont.

¹² Ptk. 6:110. § (1) bekezdés a) pont. A teljesség kedvéért jegyezzük meg, hogy az érvénytelen szerződés bíróság általi, a szerződés időpontjára visszamenőleges (*ex tunc*) hatályú érvényessé nyilvánítása a fentebb említett eset mellett olyankor is lehetséges, ha az érvénytelenség oka utóbb megszűnt. [Ptk. 6:110. § (1) bekezdés b) pont]

egyes jogkövetkezmények között sorrendiség nincs, hanem azok egymással teljesen egyenértékűek.¹³ Kemenes elismeri ugyanakkor, hogy a fentebb említett, már Eörsi által is észlelt tendencia napjaink magánjogában szintén jelen van. Álláspontja szerint bár a jogalkotó az érvénytelenség jogkövetkezményei között nem rangsorol, azonban mégis jelzésértékűnek tekinthető az, hogy a jogkövetkezmények rendszerében első helyen az érvénytelenség esetére alkalmazható többi jogkövetkezményt megelőzően, a szerződés érvényessé nyilvánítása nyer szabályozást.¹⁴ A Ptk. által ki nem mondott, legfeljebb sugalmazott sorrendiséget, a szerződés érvényessé nyilvánításának (és megfelelő módosításának) privilegizálását az ítélkezési gyakorlat sokkal inkább alátámasztja. A gazdasági élet üzletszerű kapcsolataiban ugyanis egyre határozottabban rajzolódik ki az a tendencia, amely szerint a szerződés érvénytelensége esetén a jogviszony teljes felszámolása (az eredeti állapot helyreállítása) helyett az érvénytelenség okának megszüntetésére és annak megmentésére, módosított tartalommal való „tovább éltetésére” mint célszerűbb megoldás alkalmazására kerül sor.¹⁵

A szerződés módosítása és az érvénytelen szerződés *ex tunc* hatályú érvényessé nyilvánítása közötti kapcsolat leginkább azokban az esetekben érhető tetten, amikor a szerződés érvénytelenségét a szerződéses szolgáltatás és ellenszolgáltatás jelentős (feltűnő) értékbeli aránytalansága okozza. Az érvényessé nyilvánítás jogkövetkezményének alkalmazására kezdetben leginkább éppen az említett érvénytelenségi ok kiküszöbölése érdekében került sor¹⁶, azonban utóbb, különösen a 2000-es évek végétől kezdve a bírósági ítélkezési gyakorlatban a jogkövetkezmény alkalmazhatósága egyre tágabb körben, elméletileg valamennyi érvénytelenségi ok által okozott érdeksérelem kiküszöbölésére elismerést nyert.¹⁷

Utóbb a Kúria a devizaalapú kölcsönszerződésekkel kapcsolatos perekben felmerült egyes elvi kérdések tárgyában meghozott 6/2013. PJE határozatának 4. pontjában is megerősítette, hogy a bíróságnak elsősorban a szerződés érvényessé

¹³ KEMENES István: A szerződés érvénytelenségének egyes kérdései a gazdasági szerződéses gyakorlatban. *Polgári Jogi Kodifikáció* 2002/2., 8.

¹⁴ KEMENES István: Az érvénytelenség jogkövetkezményeinek szabályozása a Polgári Törvénykönyvben. I. rész. *Gazdaság és Jog* 2016/1., 3–8., Ezt támasztja alá Wellmann Györgynek a Ptk. érvénytelenségi jogkövetkezményei kapcsán leírt magyarázata is. Lásd: WELLMANN György: A szerződés érvénytelenségének szabályozása. In: *Tanulmányok az új Polgári Törvénykönyvhöz* (szerk.: Vékás Lajos – Vörös Imre), Wolters Kluwer, Budapest, 2014, 197–198.

¹⁵ KEMENES: A szerződés..., 8.

¹⁶ BH1991. 63., PK 267. A bírói gyakorlattal kapcsolatosan lásd: BESENYEI Lajos: A szerződés érvénytelenségéről – elsősorban a bírói gyakorlat oldaláról. *Acta Universitatis Szegediensis, Acta juridica et politica* 1987 (Tom. 37), Fasc. 43–52, 1–22.

¹⁷ Vö. BH1991. 18., BDT2007. 1584., BDT2009. 1941., BDT2011. 2483., BDT2012. 2681., Szegedi Ítéltábla Polgári Kollégium 1/2008. (XII. 4.) kollégiumi véleménye a biztosítéki célú vételi jog egyes kérdéseiről, Indokolás, III. pont, 1/2010. (VI. 28.) PK vélemény az érvénytelenség jogkövetkezményeiről.

nyilvánítására kell törekednie abban az esetben, ha a szerződés érvénytelensége megállapítást nyert, feltéve, hogy az érvénytelenség oka kiküszöbölhető vagy az utóbb megszűnt.

A hatályos Ptk. az érvénytelen szerződés bíróság általi érvényessé nyilvánítása mellett elismeri azt az esetet is, amikor az érvénytelenségi okot maguk a felek küszöbölik ki és ezzel teszik érvényessé szerződésüket. Ilyenkor a szerződő felek a felmerült érvénytelenségi okot utólag hárítják el úgy, hogy szerződésüket módosítják, az érvénytelen szerződésrész helyére új megállapodást illesztve.¹⁸ A szerződés „sorsa” szempontjából hasonló hatással jár, ha az érvénytelenség valamely más okból történő megszűnése esetén a felek szerződési akaratukat megerősítik.¹⁹

A két esetkör közötti különbséget az jelenti, hogy előbbi esetben a felek aktív, tartalmát tekintve szerződésmódosításra irányuló magatartása („kiküszöbölés”) az, amely a szerződés érvényessé válására vezet, míg utóbbi esetben az érvénytelenség oka valamely külső, a felek akaratán kívüli tényező folytán hárul el, és ehhez kapcsolódóan a felek részéről pusztán az eredeti szerződéses akarat megerősítésére kerül sor.

Rögzíthető, hogy a szerződés bíróság által érvényessé nyilvánítása és a szerződő felek általi érvényessé tétele a szerződés érvénytelensége esetén alkalmazható jogkövetkezmények rendszerében egyenrangú jogkövetkezményként jelenik meg, más szempontból nézve ugyanakkor a hatályos magyar polgári jogi szabályozásban komplementer jogintézményként élnek, amelyek alkalmazása esetén az eredetileg érvénytelen szerződés egyaránt visszamenőleges hatállyal válik majd érvényessé.

3. A szerződés részleges érvénytelensége

A szerződés módosítása és érvénytelensége közötti kapcsolat a szerződés érvényessé nyilvánítása jogkövetkezményének alkalmazásakor a legszembetűnőbb. Az említett jogintézmények egymással való összevetésekor azonban további – bár kevésbé markáns – kapcsolódási pontok is megállapíthatók.

Korábban már többször hivatkozott munkájában Eörsi utalást tett a magánjog egy másik fejlődési irányára, mégpedig a szerződés részleges érvénytelensége eseteinek bővülési tendenciájára. Eörsi álláspontja szerint ezek az esetek szintén a szerződés módosulását eredményezik: a cél ugyanis ilyenkor továbbra is a szerződés „életben tartása”, „megmentése”, annak érdekében, hogy az a rendeltetését betölthesse, miközben a szerződésből – a (részleges) érvénytelenség folytán – bizonyos elemek kikerülnek.²⁰

A hatályos Ptk. szabályozási rendszerében a szerződés megmentését célzó részleges érvénytelenség a főszabály, amelyhez képest a szerződés egészének érvényte-

¹⁸ Vö. DARÁZS Lénárd: Az „érvényessé válás” jogintézményének szükségességéről a polgári jogban. *Magyar Jog* 2009/8., 449–458.

¹⁹ Ptk. 6:111. § (1) bekezdés.

²⁰ Vö. EÖRSI Gyula: *Kötelmi jog. Általános rész*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1981, 125.

lensége csak abban az esetben áll be, ha feltehető, hogy a felek a szerződést az érvénytelen rész nélkül nem kötötték volna meg.²¹ (Fogyasztói szerződés esetén abban az esetben is az egész szerződés érvénytelen, ha a szerződés az érvénytelen rész nélkül nem teljesíthető.)²²

A szerződés érvénytelenségének egyes kérdéseit vizsgáló írásában *Kemenes István* felhívja a figyelmet a részleges érvénytelenség és az érvénytelenség okának kiküszöbölése közötti rokon vonásokra, legalábbis az azok által elérni kívánt cél (a szerződés megmentése) vonatkozásában. *Török Tamás* hasonlóképpen kiemeli az említett jogintézmények és a konvalidáció egyes jogintézményeinek azonos jogpolitikai rendeltetését, nevezetesen a szerződő felek közös akaratának megfelelő szerződés fenntartását, megóvását.²³ *Kemenes* hozzáteszi, hogy a két jogintézmény működését tekintve azonban már teljes mértékben eltérő jelleget hordoz²⁴, hiszen míg az érvénytelenségi ok kiküszöbölése során a szerződés – a szükségképpeni tartalommodosítás folytán – bizonyos változáson megy át, addig részleges érvénytelenség esetén a szerződés adott rendelkezéséhez (kikötéséhez) joghatás egyáltalán nem fűződik, hanem azt a bíróság a részleges érvénytelenség megállapításával – *Vékás Lajos* szóhasználatával élve – „kimetszi” a szerződésből.²⁵ Hasonlóképpen foglal állást *Wellmann György*, amikor rögzíti, hogy céljukat tekintve ugyan nagyon hasonló, logikai szempontból nézve azonban éppen egymást kizáró két jogintézményről van szó.²⁶

A szerződés részleges érvénytelenségével kapcsolatosan a korábbi, 1959. évi polgári jogi kódexhez kapcsolódóan alapvetően kétfajta megközelítés kristályosodott ki a gyakorlatban. Az egyik álláspont szerint a részleges érvénytelenség önálló jogintézménynek tekintendő, amelynek alkalmazása esetén a szerződés érvénytelenséggel nem érintett részei továbbra is fennmaradnak és a szerződést úgy kell tekinteni és teljesíteni, mintha a szerződés eredetileg is a „kimetszett” (*Wellmann* szóhasználatában „kihullott”) rész nélküli tartalommal jött volna létre.²⁷ A másik megközelítés szerint a részleges érvénytelenség az érvénytelenség egyik fajtája és nem *sui generis* intézmény. Ezt a felfogást a hatályos Ptk. normaszövege is alátámasztja, amikor a Ptk. 6:114. § (1) bekezdésben *expressis verbis* rögzítést nyer,

²¹ A szerződés részleges érvénytelenségéhez kapcsolódóan a szerződő felek szándékának feltárására, illetve feltételezésére vonatkozóan fogalmaz meg érdekes gondolatokat *Darázs Lénárd*. Lásd: *DARÁZS Lénárd: A hipotetikus szerződési akarat*. In: *Studia in honorem Lajos Vékás*. (szerk.: Lamm Vanda – Sajó András), HVG-Orac, Budapest, 2019, 79–86.

²² Ptk. 6:114. § (1)–(2) bekezdés.

²³ *TÖRÖK Tamás: A részleges érvénytelenség alapvető kérdése. Gazdaság és Jog 2020/7–8., 18.*

²⁴ *KEMENES: A szerződés... 8.*

²⁵ *WELLMANN: A szerződés... 200.*

²⁶ *WELLMANN György: Az érvénytelenség*. In: *Az új Ptk. magyarázata V/VI. Kötelmi jog. Első és Második Rész*. (szerk.: Wellmann György) HVG-Orac, Budapest, 2014, 187.

²⁷ *KEMENES István: Az érvénytelenség jogkövetkezményeinek szabályozása a Polgári Törvénykönyvben II. rész, Gazdaság és Jog 2016/2., 9–12.*

hogy részleges érvénytelenség esetén az érvénytelenség jogkövetkezményeit a szerződésnek az érvénytelenségi okkal érintett részére kell alkalmazni.²⁸

Alapvetően jól látható, hogy bármelyik megközelítést fogadjuk is el, valójában a helyzet a szerződéses tartalom terjedelembeli módosulásaként egyik esetben sem fogható fel. Igaz ugyan, hogy az előbbi – a hatályos Ptk. szövegét tekintve aligha fenntartható – álláspont szerint ugyan a szerződés tartalma a részleges érvénytelenség folytán objektíve nézve terjedelmileg módosul, szűkül, azonban mivel ilyenkor a szerződést úgy tekintenénk, mintha az „csökkentett tartalommal” jött volna létre, elvi szinten záránk ki a szerződés módosulásának esetét. A hatályos Ptk.-ban rögzítetteket figyelembe véve a szerződés részleges érvénytelenségének megállapítása hasonlóképpen egyfajta terjedelmi módosulásban ölt testet, azonban csak a szerződés teljesítésére irányuló kötelezettség vonatkozásában, miközben ténylegesen nem beszélhetünk a hibás rész teljes „eltűnéséről”, hiszen – a Ptk. értelmében – itt kerül sor az érvénytelenség általános jogkövetkezményeinek levonására, amely azonban számos további problémát vet fel. Figyelembe véve ugyanis a Ptk. rendelkezését, miszerint a bíróság az érvénytelenség jogkövetkezményeinek alkalmazása során a felek kérelméhez nincs kötve és a fél kérelmétől eltérő jogkövetkezményt is alkalmazhat²⁹, előállhat olyan helyzet is, amikor a bíróság a szerződés adott részének érvénytelenségét szerződésmódosítás útján orvosolja majd, durván beavatkozva a felek jogviszonyába, háttérbe szorítva a Ptk.-ban alapelveként is rögzített szerződés szabadságát.³⁰ Noha a Ptk. az érvénytelenség jogkövetkezményeinek önkényes bírósági alkalmazása korlátjaként kimondja, hogy nincs lehetőség olyan jogkövetkezmény alkalmazására, amely ellen mindegyik fél tiltakozik, valójában ez nem feltétlenül jelent kellő garanciát, valamint – ahogyan erre Török szintén figyelmeztet – a bírói alakító jog „differentiálatlan és tömeges” alkalmazása számos veszélyt hordoz és a polgári jog alanyai számára rossz üzenetet közvetít.³¹

4. A szerződésmódosító ügylet érvénytelensége

A szerződés érvénytelensége és módosítása viszonyában a harmadik lehetséges kapcsolódási pont magának a szerződő feleknek a közöttük fennálló szerződés módosítására irányuló ügylete (módosító szerződés) érvényességének megítélése. Kérdésként merül ugyanis fel, hogy a Ptk.-ban meghatározott, a jogalkotó által három csoportba (szerződéses akarat hibái, szerződéses jognyilatkozat hibája, célzott joghatás hibája) sorolt érvénytelenségi okok miként jelennek, jelenhetnek meg az eredeti szerződés módosítására irányuló, a felek konszenzusán alapuló megállapodások esetén. (Meg-

²⁸ A részleges érvénytelenség jogpolitikai és jogdogmatikai, valamint a megközelítésével kapcsolatos aktuális problematika további feldolgozását lásd: TAMÁNE Nagy Erzsébet: A részleges érvénytelenség jogi természete. *Magyar Jog* 2016/5., 306–311.

²⁹ Ptk. 6:108. § (3) bekezdés.

³⁰ Vonatkozó tanulmányában ugyanezt hangsúlyozza Tamáné Nagy Erzsébet is. TAMÁNE: i. m. 311.

³¹ TÖRÖK: i. m. 19.

jegyezendő, hogy az érvénytelenség szempontjából vizsgálható lenne a szerződés módosítására irányuló egyoldalú nyilatkozat is, tekintettel azonban a téma megglehetősen feldolgozottságára, szakirodalmi gazdagságára, valamint a jelen tanulmány terjedelmi korlátaira, ennek ismertetésére ehelyütt nem kerül sor.)

A módosító ügylet érvénytelenségére irányuló vizsgálódásaink során a kiindulópontot a Ptk. 6:191. § (3) bekezdése képezi, amely kimondja, hogy a szerződés módosítására a szerződés megkötésére vonatkozó rendelkezéseket kell megfelelően alkalmazni. Ennek megfelelően mindazok a Ptk.-ban meghatározott esetkörök (hibák), amelyek szerződéskötés időpontjában való fennállása a szerződés érvénytelenségére vezet, elviekben a módosító szerződés érvénytelenségét is eredményezhetik. Az más kérdés, hogy a szerződés módosításának igénye jellemzően eleve olyan, többnyire tartós szerződéses jogviszonyok esetén merülhet fel, ahol a szerződés megkötése és annak teljesítése időben elválik egymástól vagy a teljesítésre a kötelezett számára hosszabb idő áll rendelkezésre.³²

4.1. A szerződéses akarat hibái

A szerződéses akarat hibái, vagyis a tévedés, megtévesztés, valamint a jogellenes fenyegetés az eredeti szerződés módosítására irányuló megállapodás esetén is értelmezhető.

A cselekvőképesség korlátozottsága vagy teljes hiánya mint akarathiba a szerződés módosítására irányuló ügylet esetén is felmerülhet, amennyiben valamelyik szerződő fél cselekvőképességében a szerződéskötést követően következik be változás. Ennek az esetkörnek a megítélésére a Ptk. személyek jogára vonatkozó könyvében meghatározott rendelkezések irányadók. Abban az esetben, ha a szerződéskötést követően valamely okból a szerződő fél gondnokság alá helyezése válik szükségessé, úgy ennek megtörténtét követően a szerződés módosítására irányuló esetleges igény esetén a cselekvőképességében részlegesen vagy teljesen korlátozott személy nyilatkozattételére vonatkozó szabályok szerint³³ kerülhet sor, vagyis a szerződésmódosító ügylet érvényességének megítélése az általános cselekvőképességi szabályok alapján történik. Hasonlóképpen, a módosító ügylet esetén is felmerülhet akarathibaként a szerződő fél cselekvőképtelen állapota.

A felek tévedése, közös feltevése, a másik fél megtévesztése, illetőleg a jogellenes fenyegetés a szerződés módosítása esetében is felmerülhet és eredményezheti az ügylet érvénytelenségét, megtámadhatóságát, hiszen nem zárható ki, hogy a szerződő fél megtévesztéssel vagy jogellenes fenyegetéssel veszi rá a másik felet a nyilatkozattételre és így éri el a szerződés módosítására irányuló ügylet alapjául

³² Vö. BH 1997. 242: Az adásvételi szerződés vételárának részletekben való megfizetése a felek között nem hoz létre olyan tartós jogviszonyt, amelynek folytán a bíróság jogosult lenne a szerződés módosítására. A témához kapcsolódóan lásd: JUHÁSZ Ágnes: A polgári jogviszony tartósságának kérdéséről. *Jogtudományi Közlöny* 2019/4., 156–164.

³³ Ptk. 2:12. §, 2:14–2:15. §, 2:20–2:23. §.

szolgált konszenzus létrejöttét. Jogellenes fenyegetésnek minősül például – és erre tekintettel megtámadható – a szerződés módosítására irányuló megállapodás, ha a bérbeadó úgy kényszeríti rá a bérlőt a számára előnytelen szerződésmódosításra, hogy annak elmaradása esetén a bérlő általa a bérelt helyiségben a bérlő üzleti tevékenysége körében szervezett rendezvény lebonyolítását megghiúsítja.³⁴ Egy másik esetben az eljáró bíróság úgy foglalt állást, hogy a társasági szerződés módosításának a szavazati és nyereségfelosztási arányok megváltoztatásához mint feltételhez kötése nem jogellenes, minthogy az erre irányuló törekvés a betéti társaság tagjai közötti alkufolyamat részeként fogható fel.³⁵

A fél tévedésének, illetve a felek közös feltevésének megítélése szintén az általános szabályok alapján lehetséges, így a tévedés – legyen akár jogi, akár ténybeli –, csak akkor eredményezi a szerződés módosítására irányuló ügylet megtámadhatóságát, ha az megfelel a Ptk. szerinti konjunktív körülményeknek.³⁶ Egyrészről, a tévedésnek lényeges körülményre kell vonatkoznia. A kapcsolódó bírói gyakorlat értelmében lényeges az olyan körülmény, amely a közfelfogás szerint alapvetően befolyásolja a felek szerződéses akaratát, amellyel kapcsolatos helyes ismeret birtokában a fél nem, vagy nem azzal a tartalommal kötötte volna meg az adott szerződést³⁷, vagyis a módosító ügyletre vonatkoztatva, a fél az adott körülmény ismeretében egyáltalán nem vagy más tartalommal módosította volna a szerződést. Másrészt szükséges, hogy a fél tévedését a másik fél okozta vagy azt felismerhette. A szerződésmódosító szerződést bármelyik fél akkor támadhatja meg, ha a felek valamely lényeges kérdés vonatkozásában ugyanabban a téves feltevésben voltak. Egy, még a korábbi Ptk.-hoz kapcsolódó ügyben az eljáró bíróság kimondta, hogy amennyiben a felek a vételárhoz járó áfa mértékében közös tévedésben voltak, a szerződést bármelyikük megtámadhatja.³⁸ Kevésbé életszerű ugyan, de egy olyan szerződés esetén például, ahol a felek áfaköteles tevékenység tartós nyújtásáról állapodnak meg és az időközben az áfa mértékében bekövetkező változás mindkét fél figyelmét elkerüli és a szolgáltatás ellenértékét a szerződéskötéskor hatályos áfa mértékét figyelembe véve módosítják, utóbb a szerződésmódosítást bármelyik fél megtámadhatja, ha tudomást szerez az áfa mértékének megváltozásáról és ennek folytán felismeri mindkettejük tévedését, közös téves feltevésüket.

A szerződési akarat színlelése (színlelt szerződés) a szerződés semmisségét eredményező súlyos akarat hiánya, amikor a szerződő felek egymással egyetértve, akarategységben, a valódi akaratukkal nem egyező jognyilatkozatot tesznek, ezzel hamis látszatot keltve a kívüllég, harmadik személyek felé. A szerződés módosítására irányuló ügylet esetére vonatkoztatva ez azt jelenti, hogy a felek vagy egyáltalán nem kívánják a szerződésüket módosítani, vagyis egyáltalán nem áll fenn a

³⁴ BDT 2012. 2651.

³⁵ BH 2017. 268.

³⁶ Ptk. 6:90. § (1) bekezdés.

³⁷ BH 2016. 114.

³⁸ BH 2008. 158.

szerződés módosítására irányuló szándékuk (abszolút színlelés), vagy a kívül világ felé módosító ügyletük eredeti tartalmát leplezik. A színlelés megítélése az általános szabályok és a kapcsolódó ítélkezési gyakorlat mentén lehetséges azzal, hogy a szerződés módosítására irányuló ügylet esetén a szerződő felek oldalán a színlelés háttérében meghúzódó motivációjának feltárása ehelyütt is komoly feladatot jelent.

4.2. A szerződéses jognyilatkozat hibája

A szerződéses jognyilatkozat hibája körében a Ptk. a szerződés alakiság megsértése miatti érvénytelenségéről rendelkezik. A szerződések alakjának megválasztásában ugyanis bár a szerződő felek alapvetően nincsenek kötve (formaszabadság), vagyis nyilatkozatukat szóban, írásban vagy ráutaló magatartás útján egyaránt megtehetik³⁹, vannak esetek, amikor *jogszabály vagy a felek megállapodása a jognyilatkozatra meghatározott alakot* (pl. írásba foglalás)⁴⁰ *rendel.* Ilyen esetekben a jognyilatkozat kizárólag ebben az alakban tehető meg érvényesen⁴¹, az *alakiság megsértése* főszabályként a szerződés semmisségére vezet.⁴²

Lényeges, hogy a Ptk. alakiságra vonatkozó, fentebb hivatkozott szabálya a szerződő felek formaszabadságát nem pusztán a szerződéses kötelmet alapító ügylet vonatkozásában korlátozza, hanem az a szerződés teljes „életciklusa” alatt hat. A Ptk. 6:6. § (2) bekezdése kimondja ugyanis, hogy mindazokban az esetekben, amikor egy adott jognyilatkozat érvényesen csak meghatározott alakban tehető meg, úgy *a jognyilatkozat módosítása, megerősítése, visszavonása, megtámadása, valamint a jognyilatkozat alapján létrejött jogviszony módosítása és megszüntetése is csak ebben a meghatározott alakban érvényes.* A módosító ügylet alakiságát tehát minden esetben a módosítandó jognyilatkozat vagy módosításra kerülő szerződés alakiságára vonatkozó előírások determinálják, vagyis az „alapügyletre” vonatkozó alakisági előírások kihatnak a módosító ügylet érvényességére.

Az alakiság kapcsán lényeges annak a kérdésnek megválaszolása, hogy az adott alakiság előírása, így például a szerződés írásba foglalása esetén pontosan mely elemekre terjed ki az írásba foglalás kötelezettsége.

³⁹ Ptk. 6:4. § (2) bekezdés.

⁴⁰ A Ptk. szerint – a teljesség igénye nélkül – kötelező például írásba foglalni a zálogszerződést [Ptk. 5:89. § (6) bekezdés], az ingatlan adásvételi szerződést [Ptk. 6:215. § (2) bekezdés], a haszonbérleti szerződést [Ptk. 6:349. § (2) bekezdés], a tartási szerződést [Ptk. 6:491. § (2) bekezdés], valamint az elővásárlási, a visszavásárlási, a vételi és az eladási jog alapítására vonatkozó szerződéseket [Ptk. 6:226. § (1) bekezdés] és a kezességi szerződést [Ptk. 6:416. § (3) bekezdés]. A Ptk.-n kívüli jogszabályok közül kötelező írásba foglalási kötelezettséget ír elő például az építőipari kivitelezési tevékenységről szóló 191/2009. (IX. 15.) Korm. rendelet (Épkiv.) a kivitelezési szerződésekre vonatkozóan [Épkiv. 3. § (1) bekezdés].

⁴¹ Ptk. 6:6. § (1) bekezdés.

⁴² Ptk. 6:94. § (1) bekezdés.

A Ptk. 6:7. § (1) bekezdése szerint nem szükséges a teljes jognyilatkozat írásba foglalása, hanem annak érvényességéhez elegendő az is, ha a jognyilatkozat *lényeges tartalma* kerül írásbeli formában rögzítésre. A Ptk. hivatkozott rendelkezését a szerződéses jognyilatkozatra vonatkoztatva tehát az írásbeliség kötelezettsége pusztán a szerződés lényeges elemeire vonatkozik. Ennek megfelelően – analógia útján – az is belátható, hogy *a szerződésmódosítás írásbelisége is csak akkor követhető meg, ha az a szerződés valamely lényeges elemére vonatkozik*. Amint látható, a szerződés lényeges elemei vonatkozásában a szerződéskötésnél alkalmazott forma határozza meg ugyanezen szerződéses elemek későbbi esetleges módosításának formáját. A felek ezzel szemben a lényegesnek nem minősülő szerződéses elemeket kötelező formai megkötés nélkül – a konszenzus mint előfeltétel fennállása mellett – akár szóban vagy ráutaló magatartással is érvényesen módosíthatják.⁴³ Ezt erősíti meg *Menyhárd Attila* is a Ptk. 6:191. §-ához fűzött magyarázatában.⁴⁴

A szerződésmódosító ügylet alakjára vonatkozó fenti szabály abban az esetben érvényesül, ha az alapszerződésre jogszabályi rendelkezés ír elő meghatározott alakot. A kötelmi jog diszpozitivitására tekintettel azonban az sem kizárt, hogy a felek a Ptk. vonatkozó rendelkezéseitől eltérjenek, és a szerződési szabadság elvéből következően konkrét írásbafoglalási kötelezettség fennállása nélkül is írásba foglalják szerződésmódosításra irányuló megállapodásukat. A feleknek lehetősége van továbbá arra is, hogy ne csak a szerződés lényeges, hanem adott esetben annak valamennyi elemét írásban rögzítsék vagy a szerződésükben úgy rendelkezzenek, hogy annak bármilyen módosítása érvényesen csak az ott meghatározott formában lehetséges.

Olyan kötelmi viszonyok esetén, ahol a szerződés létrejöttére jogszabály nem rögzít formai előírást és a felek sem „ragaszkodnak” a kontraktus adott formában való megkötéséhez, a szerződés mindenféle formai megkötés nélkül „szabadon”, akár szóban, akár írásban, akár ráutaló magatartással létrehozható, és ugyanez a formai szabadság vonatkozik a szerződés módosítására is.⁴⁵ A gyakorlatban jellemző ugyanakkor, hogy a felek a szerződés jövőbeli módosítására vonatkozóan még az alapszerződés formátlansága ellenére is meghatározott alakot írnak elő, a szerződésükbe iktatott ún. *alakszerűségi kikötés* útján.⁴⁶

⁴³ BH 2001. 573.

⁴⁴ MENYHÁRD Attila: A szerződés módosítása. In: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja*. III. köt. (szerk.: Osztovits András), Opten Kiadó, Budapest, 2014, 460.

⁴⁵ Kúria Pfv.II.21.359/2013/6.

⁴⁶ A német magánjogi szabályok szerint a szerződő feleknek szintén van lehetősége arra, hogy szerződésükbe alakszerűségre, mégpedig kifejezetten írásbeli formára vonatkozó kikötést (*Schriftformklausel*) iktassanak. Ekkor a szerződés módosítása csak írásban lehetséges. Az említett kikötés megjelenhet egyszerű írásbeliségi kikötés (*enfache Schriftformklausel*) vagy kettős (vagy más néven minősített) írásbeliségi kikötés (*doppelte/qualifizierte Schriftformklausel*) formájában. Előbbi esetében a felek a közöttük létrejövő szerződés jövőbeni módosítására ugyan az írásbeli formát írják elő, azonban

A fentiek alapján megállapítható tehát, hogy a fennálló szerződéses jogviszony szóban vagy ráutaló magatartással történő módosítása – jogszabályi előíráson vagy a felek szándékán alapuló alaki kikötés hiányában – a felek számára alapvetően lehetséges.⁴⁷ A jognyilatkozat ilyen formában történő megtétele ugyanakkor bizonyítási nehézségeket vet fel: a ráutaló magatartás ugyanis csak abban az esetben eredményezi a már fennálló szerződés módosítását, ha abból egyértelműen megállapítható a felek szerződésmódosításra irányuló egyező akarata. Ennek megfelelően például a szerződésben kikötöttől eltérő összegű rendszeres juttatás folyósítása önmagában – az egyező akarat megállapíthatatlansága mellett – még nem bizonyítja megfelelőképpen azt, hogy a fél ráutaló magatartással módosítani kívánta a szerződést.⁴⁸ Szerződést módosító joghatás tehát csakis olyan magatartáshoz fűződhet, amely a közfelfogás szerint is kétségtelenül kifejezi a szerződési akarat módosult tartalmát.⁴⁹ Amint azt a Legfelsőbb Bíróság több alkalommal is megerősítette, nem tekinthető ilyen magatartásnak és ebből kifolyólag nem minősül a szerződésben kikötött ár tekintetében szerződésmódosításnak a számla szerződésben foglaltaktól eltérő kiállítása.⁵⁰

A Kúria korábbi gyakorlatával ellentétesen foglalt állást egy, még az 1959-es Ptk. hatálya alá tartozó, mezőgazdasági termékértékesítési szerződés módosításával kapcsolatos ügyben, ahol a számla kiállítását olyan bizonyítéknak fogta fel, amely a ráutaló magatartással történő szerződésmódosítást juttatta kifejezésre.⁵¹ A Kúria említett végzése ellen benyújtott alkotmányjogi panaszt az Alkotmánybíróság visszautasította.⁵²

A hatályos Ptk. az alakisági előírás megsértéséhez főszabályként a semmisség jogkövetkezményét rendeli, egyúttal azonban lehetőséget is ad az alaki hiba orvoslására, ezzel kivételt teremtve a semmisség főszabálya alól.

ezirányú kikötésüket utóbb akár szóban is módosíthatják. Amennyiben azonban a felek szerződésükbe minősített alakszerűségi klauzulát helyeznek el (és a gyakorlatban ez a jellemzőbb), úgy az magára erre a szerződéses kikötésre is kihat, vagyis a szerződés bármely eleme – ideértve tehát a szerződés ezen alakisági kikötését is – csak az előírt formában, vagyis írásban módosítható. Vö.: BGB 309. § 13. pont. Az alakszerűségi kikötéssel kapcsolatosan a vonatkozó szakirodalom köréből lásd továbbá: Siegfried BREITLING: *Bedeutung und Wirkung von Schriftformklauseln: Eine Untersuchung mit Bezug auf Individualvereinbarungen und Allgemeine Geschäftsbedingungen unter Einbeziehung des schweizerischen Rechts, des amerikanischen UCC sowie des UN-Kaufrechts*. Centaurus Verlag, Freiburg, 1994; Helmut HEISS: *Formmängel und ihre Sanktionen: eine privatrechtsvergleichende Untersuchung*. Mohr Siebeck, Tübingen, 1999.; Heim KÖTZ: *Schriftformklauseln.. Juristen Zeitung* 2018/20., 988–991.

⁴⁷ Vö. Fővárosi Ítéletábla 25.Gf.40.113/2015/20.

⁴⁸ BH 2002. 138.

⁴⁹ BDT 2007. 1713.

⁵⁰ BH 1987. 365., EBH 2004. 1118., BDT 2007. 1713.

⁵¹ Kúria Gfv.VII.30.675/2016/5.

⁵² 3271/2017. (X. 19.) AB végzés.

A Ptk. 6:94. § (1) bekezdése kimondja, hogy amennyiben egy szerződés az alakiságra vonatkozó előírások megsértése miatt tekintendő semmisnek, úgy abban az esetben, ha a jogosult a kötelezett által felajánlott teljesítést elfogadja, a szerződés az elfogadás által a teljesített rész erejéig érvényessé válik. A teljesítés érvénytelenséget orvosló hatályának⁵³ főszabálykénti elismerésével a jogalkotó a gyakorlat részéről (különösen a gazdasági forgalom szerződéseinél, valamint a tartós jogviszonyoknál) a már hosszú idő óta megfogalmazódott, jogosan felmerülő igényre reagált.⁵⁴ Egy már teljesedésbe ment szerződés esetén ugyanis a szerződéskötéskor „elkövetett”, alaki hibát eredményező mulasztás miatti érvénytelenséghez utóbb jellemzően már a feleknek sem fűződik érdeke.⁵⁵ Fontos rendelkezés, hogy a teljesítéshez mégsem kapcsolódik az érvénytelenséget orvosló hatás mindazokban az esetekben, amikor a szerződés alakiságát (közokiratba vagy teljes bizonyító erejű magánokiratba foglalását) jogszabály rendelkezése kötelező jelleggel írja elő vagy a szerződés ingatlan tulajdonjogának átruházására irányul. Jól látható tehát, hogy nem mellékes, hogy a szerződés alakjára vonatkozó előírás jogszabályban nyer rögzítést avagy arról a szerződő felek rendelkeztek.

A szerződés érvénytelenségét eredményező alaki hibát azonban nem csak a teljesítés orvosolhatja. A Ptk. ugyanis a szerződések módosítására vonatkozó alakiság megsértésének esetére külön szabályt is rögzít. A Ptk. 6:94. § (2) bekezdése alapján az adott szerződés kötelező alakiság mellőzésével történt módosítását is érvényesnek kell tekinteni, ha az annak megfelelő tényleges állapot a felek egyező akaratából (konszenzus) jött létre (*de facto szerződésmódosítás*).

Lényeges ugyanakkor, hogy – hasonlóképpen a szerződés teljesítésének érvénytelenséget orvosló hatásához –, a szerződésmódosításnak megfelelő tényleges állapot létrehozása sem minden esetben eredményezi a szerződésmódosító ügylet érvényességét. A Ptk. nem ad ugyanis lehetőséget az alaki hibában szenvedő módosító szerződés orvoslására olyankor, ha a sajátos alakisági követelményt (pl. közokiratba vagy teljes bizonyító erejű magánokiratba foglalást) jogszabály rendelkezése írja elő, vagy a szerződés ingatlan tulajdonjogának átruházására irányul. Ezekben az esetekben a módosító szerződés mindenképpen semmisnek tekintendő, az alaki hibát a módosító megállapodásnak megfelelő állapotnak a felek konszenzusán alapuló *de facto* létrehozása sem orvosolja.

Az alaki hiba esetén főszabályként alkalmazandó jogkövetkezmény, a semmisség kivételes orvoslásának Ptk. által elismert lehetősége több okra is visszavezethe-

⁵³ MENYHÁRD Attila: A szerződés módosítása. In: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja*. III. köt. (szerk.: Osztovits András), Opten Kiadó, Budapest, 2014, 461.

⁵⁴ WELLMANN György: A szerződések általános szabályai az új Ptk.-ban. In: *Szerződések tára – az új Ptk. alapján* (szerk.: Wellmann György), HVG-Orac, Budapest, 2014, 21–41.; WEISS i. m. 409.

⁵⁵ WELLMANN György: Az érvénytelenség. In: *Az új Ptk. magyarázata V/VI. Kötelmi jog. Első és Második Rész* (szerk.: Wellmann György), HVG-Orac, Budapest, 2014, 133.

tő. Egyrésről a *pacta sunt servanda* elv értelmében a felek vonatkozásában a közöttük létrejött szerződésnek a jogszabályhoz hasonló hatása, kötőereje van. A felek jogai és kötelezettségei a felek egyező akaratán alapulnak, így egy olyan esetben, amikor a felek a közöttük fennálló szerződéses jogviszonyban – szintén egyező akarattal – valamilyen változást kívánnak eszközölni, azonban ezt nem adott formában teszik meg, azonban a tényleges helyzetet – szerződésmódosítási szándékuknak megfelelően – utóbb már létrehozták, indokolt, hogy azt a jog elfogadja. Abban az esetben, ha a Ptk. az alakiság elmulasztását szigorúan venné, és nem tenné lehetővé a semmisség ilyen úton történő kivételes „feloldását”, az érvénytelenség Ptk. szerinti jogkövetkezményei (pl. eredeti állapot helyreállítása) nyernének alkalmazást, amelynek eredményeként a jog a felek között egy nem szándékolt, sőt adott esetben szándékukkal kifejezetten ellentétes helyzetet hozna létre, noha szerződésmódosításuk éppen ennek a helyzetnek a megváltoztatására irányult. Azáltal tehát, hogy a jogalkotó az alaki hiba orvoslásául elfogadja a felek akaratának megfelelő tényleges állapot létrehozását, a szerződő felek akaratának elsődlegességét hangsúlyozza.

Villányi szerint az alakszerűségi kellékek többnyire azt a célt szolgálják, hogy a fél komoly megfontolás nélkül kötelezettséget ne vállaljon. Éppen ezért, az ügylet – jelen esetben módosító ügylet – teljesítése a fél „komoly kötelezési szándékának legalább olyan bizonyosságát adta, mintha akaratát valamilyen különös alakban nyilvánította volna ki”. Ellenkező esetben „[...] a jóhiszeműségbe ütköznék, ha a teljesítéssel egyszer már végkép lebonyolított jogviszonyt az alakszerűség hiányára hivatkozással újból meg lehetne bolygatni”.⁵⁶

Az alaki hiba orvoslásának ezen módja azonban nem csak a felek szándékának elsődlegességére tekintettel fontos. Az utóbbi évek bírói gyakorlatában ugyanis egyre markánsabban rajzolódik ki az a tendencia, amely a szerződéses jogviszonyok – érvénytelenné nyilvánítás vagy megszüntetés útján történő – felszámolásával szemben a Ptk. adta keretek között a jogviszony fenntartását tartja fontosnak, akár a szerződő felek szándékának ellenére is. A bíróságok sajátos – és alkalmanként önhatalmúnak tűnő – gyakorlata vitatható, amennyiben egy jogviszonyt például olyankor is fenn kíván tartani, amikor a fél (felek) szándéka kifejezetten a szerződés megszüntetésére irányul. Olyan esetben viszont, amikor valamennyi körülményt megvizsgálva egyértelműnek tűnik, hogy a felek szándéka a közöttük fennálló szerződés módosítására irányult, azonban nem tartották magukat az előírt formasághoz, indokolt lehet, hogy a jog ne kényszerítse a feleket a korábbi – és a változtatás szándékára tekintettel érdekeiknek már nem megfelelő – állapot további fenntartására, hanem a feleknek a külvilág számára de facto is egyértelműen kifejezett akaratát fogadja el, és oldja fel a semmisséget, tekintse orvosoltnak az alaki hibát.

⁵⁶ VILLÁNYI László: *A magyar magánjog rövid tankönyve*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1941, 52.

4.3. A szerződés célzott joghatás hibája miatti érvénytelensége

A szerződések érvénytelensége körében a jogalkotó számos okot jelöl meg, amelyek a szerződés által célzott joghatásban lévő valamely hiba miatt eredményezik az adott szerződés érvénytelenségét. Ezen okok egy része enyhébben ítélandó meg és a szerződés megtámadhatóságát eredményezi, míg más okok a szerződés abszolút érvénytelenségére (semmisség) vezetnek.

A Ptk. a célzott joghatás hibái körében a következő esetköröket nevesíti:

- tilos szerződés⁵⁷,
- jóerkölcsbe ütköző szerződés⁵⁸,
- uzsorás szerződés⁵⁹,
- feltűnő értékaránytalanság⁶⁰,
- fiduciárius hitelbiztosítékok semmissége⁶¹,
- fogyasztói jogot csorbító feltétel és a fogyasztó joglemondó nyilatkozata⁶²,
- tisztességtelen általános szerződési feltétel és tisztességtelen szerződési feltétel fogyasztói szerződésben⁶³,
- egyes tisztességtelen kikötések fogyasztói szerződésben⁶⁴, valamint
- lehetetlen szolgáltatás és érthetetlen, ellentmondó kikötés.⁶⁵

A szerződés célzott joghatás hibája miatti érvénytelenségének módosító ügyletre vonatkoztatott teljes körű feldolgozása a terjedelmi korlátokra tekintettel nem lehetséges a jelen tanulmány keretei között, így a továbbiakban a szerződésmódosító ügylet jogszabályba ütközésének esetét emelem ki és azzal foglalkozom részletesen.

A célzott joghatás hibáinak esetein belül kiemelt helyet foglalnak el az ún. *tilos szerződések*, vagyis amikor a szerződés jogszabályba ütközik vagy azt jogszabály megkerülésével kötötték.⁶⁶ A szerződés jogszabályba ütközése miatti érvénytelensége a polgári jog egyik gyakran vizsgált témaköre, amely számos kérdést vet fel.

A tilos szerződés a Ptk. értelmében semmis, kivéve olyankor, amikor ahhoz a jogszabály más jogkövetkezményt fűz.

⁵⁷ Ptk. 6:95. §.

⁵⁸ Ptk. 6:96. §.

⁵⁹ Ptk. 6:97. §.

⁶⁰ Ptk. 6:98. §.

⁶¹ Ptk. 6:99. §.

⁶² Ptk. 6:100–101. §.

⁶³ Ptk. 6:102–103. §.

⁶⁴ Ptk. 6:104. §.

⁶⁵ Ptk. 6:107. §.

⁶⁶ Ptk. 6:95. §. Darázs Lénárd felhívja a figyelmet arra, hogy a „tilos szerződés” kifejezés tartalmilag valójában csak az új Ptk. megszületésével tisztázódott, minthogy korábban a szocialista jog a tilos szerződések alá tartozónak tekintette a jóerkölcsbe ütköző, valamint a közrendbe ütköző és az uzsorás szerződéseket is. Vö. DARÁZS Lénárd: A jogszabályba ütköző (tilos) szerződések semmissége. *Polgári Jogi Kodifikáció* 2008/5–6., 14.

A hatályos Ptk. – a korábbi, 1959. évi Polgári Törvénykönyvvvel azonos módon – nem határozza meg kifejezetten, hogy jogszabályba ütközés alatt kizárólag a polgári jogi kódex adott rendelkezésébe ütközés értendő vagy más, a Ptk.-n kívüli polgári jogi norma vagy adott esetben valamely közjogi jogszabály rendelkezésével ellentétes szerződés is ugyanúgy a szerződés semmisségét eredményezi. A bírói gyakorlatot is figyelembe véve látható, hogy egy adott szerződés jogszabályba ütközése csak abban az esetben vezet a szerződés semmisségére, ha a szerződés a Ptk. rendelkezésébe ütközik. Más esetekben a szerződés jogszabályba ütközése csak akkor semmis, ha az adott jogszabály ezt – vagy valamely más jogági jogkövetkezmény egyidejű alkalmazása mellett⁶⁷ – kifejezetten rögzíti.⁶⁸ Jogszabály által előírt kötelező pályázati eljárás mellőzése például a szerződést jogszabályba ütközővé és így semmissé teszi. A szerződéskötést megelőző pályáztatási szabályok pusztá megsértése viszont önmagában – ha az annak alapján létrejött szerződés tartalma, az abban vállalt feltétel nem ütközik jogszabályba – nem eredményezi a szerződés semmisségét.⁶⁹ Ha a pályázati eljárás során – melynek eredményeképpen a szerződés létrejött – megsértették a verseny tisztaságát, a szerződés érvénytelenségének megállapítására és jogkövetkezményének levonására a Ptk. vonatkozó szakasza alapján nem kerülhet sor.⁷⁰

A „jogszabályba ütközés” kifejezés értelmezése kapcsán vonatkozó tanulmányában *Darázs Lénárd* több lényeges szempontot is kiemel, így például rögzíti azt, hogy a Ptk. szóhasználata ellenére a helyes értelmezés szerint az adott szerződésnek nem általánosságban történő jogszabályba ütközéséről, hanem a jogszabály által megfogalmazott tilalomba ütközéséről van szó⁷¹, vagyis a szerződés csak abban az esetben lesz semmis, ha az egy adott jogszabály kógens (tilalmat vagy kötelezettséget megfogalmazó) rendelkezésébe ütközik.

Abban az esetben tehát, ha a szerződés módosítására irányuló ügylet a Ptk. kógens rendelkezésébe ütközik, az semmis lesz. A szerződés jogszabályba ütköző módosításával kapcsolatosan említést érdemel ugyanakkor egy sajátos esetkör, a közbeszerzési szerződés módosítása, amely a közbeszerzési jog területének egyik gyakran vizsgált témakörét képezi. A hatályos közbeszerzési jogszabály, a *közbeszerzésekről szóló 2015. évi CXLI. törvény* (a továbbiakban *Kbt.*) hatálya alá tartozó szerződés (a továbbiakban *közbeszerzési szerződés*) esetén már maga a szerződéskötési folyamat is számos, a klasszikus polgári jogi szerződéskötési folyamat-tól eltérő sajátossággal bír. Nem meglepő tehát, hogy az említett szerződés vonatkozásában a szerződési szabadságba egyébként beleértendő szerződésmódosítási

⁶⁷ WELLMANN: Az érvénytelenség... 138.

⁶⁸ A polgári jogon kívüli, más jogági szabályokba ütköző szerződések megítélésével kapcsolatosan lásd bővebben: KEMENES: A szerződés... 9–16.

⁶⁹ BH 2001. 234. I., EBH 2004. 1117.

⁷⁰ BH2005. 254.

⁷¹ DARÁZS: A jogszabályba... 22.

szabadság⁷² szintén korlátozás alá esik, több szempontból is. Amíg ugyanis a Ptk. szerinti szerződési szabadság egyértelműen magában foglalja a felek szerződés módosítására irányuló szabadságát is, addig a közbeszerzési jogi szabályozás ezzel némiképp ellentétes logikát követ: a közbeszerzési eljárás alapján megkötött szerződésekre a Ptk. rendelkezéseit a Kbt.-ben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni⁷³, vagyis a szerződés módosítására vonatkozó polgári jogi szabályok csak kifejezett Kbt. rendelkezés hiányában, legfeljebb mögöttes jelleggel nyerhetnek alkalmazást.

A közbeszerzési szerződés módosítására vonatkozó szigorú szabályozás az elmúlt másfél évtized során lényegesen megváltozott. Amíg ugyanis a jogszabály kezdetben gyakorlatilag tiltotta vagy legalábbis csak nagyon szűk körben tette lehetővé a közbeszerzési szerződés módosítását⁷⁴, addig utóbb – az Európai Unió Bíróságának (a továbbiakban Bíróság) gyakorlata nyomán⁷⁵ – elismerést nyer a szerződésmódosítás lehetősége és napjainkban a szigorú módosítási tilalom már csak az ún. *lényeges szerződésmódosítás* eseteiben áll fenn. Minden egyéb esetben, amikor a módosítás – volumenére vagy a körülményekre tekintettel – nem tekinthető új beszerzésnek, vagyis nincs szükség új közbeszerzési eljárás lefolytatására, a közbeszerzési szerződés módosítása megengedett.

A Kbt. a közbeszerzési szerződés módosítását – az uniós közbeszerzési joggal és a kapcsolódó bírósági ítélkezési gyakorlattal összhangban – három szinten szabályozza.⁷⁶ Rögzíti egyrészt azt az értékhatárt, amely alatt a szerződés módosítása mindig jogszerűnek tekinthető (*de minimis* szerződésmódosítás), feltéve, hogy a módosítás egyébként a szerződés alapvető jellemzőit nem változtatja meg.⁷⁷ Másrészt, elismeri a szerződésmódosítás egyéb olyan eseteit, amikor a lényeges szerződésmódosítás megállapíthatóságának feltételeit nem kell vizsgálni.⁷⁸

⁷² Vö. JUHÁSZ Ágnes: *A szerződésmódosítás kérdésköre a magyar polgári jogban*. Wolters Kluwer, Budapest, 2019, 23–26.

⁷³ Kbt. 2. § (8) bekezdés.

⁷⁴ BARABÁS Gergely: A közbeszerzési szerződések módosításának határai a Közbeszerzési Döntőbizottság joggyakorlatában. *Új magyar közigazgatás* 2009/6–7., 39–54.; JUHÁSZ Ágnes: A szerződés módosításának határai a közbeszerzésben. *Publicationes Universitatis Miskolciensis, Sectio Juridica et Politica* Tomus XXVIII/1, 2010/1., 373–393.

⁷⁵ Vö. C-337/98. sz. Bizottság kontra Franciaország ügyben hozott ítélet, EBHT [2000], I-8377. o.; C-454/06. sz. Pressetext ügyben hozott ítélet, EBHT [2008], I-4401. o.; C-160/08. sz. Bizottság kontra Németországi Szövetségi Köztársaság, EBHT [2010] I-3713. o.

⁷⁶ BUKODI Gábor: A közbeszerzési szerződések módosításának új irányai a 2014/24/EU irányelvben. *Közbeszerzési Szemle* 2014/8–9., 55–63.

⁷⁷ A közbeszerzési szerződés értékhatár alatti módosítására vonatkozóan lásd: Kbt. 141. § (2)–(3) bekezdés.

⁷⁸ Kbt. 141. § (4) bekezdés.

Harmadsorban, a fenti két eseten kívül a Kbt. szerint a szerződés módosítása akkor lehetséges, ha az *nem minősül lényegesnek*.⁷⁹

A „*lényeges szerződésmódosítás*” kifejezés uniós jogi eredetű, a Bíróság eset-jogában kimunkált kifejezés. Ekkor a módosítás a közbeszerzési szerződés olyan mértékű változását eredményezi, amely már nem kezelhető egyszerű módosítás-ként, hanem új közbeszerzési eljárás lefolytatását teszi szükségessé.

A Kbt. rendelkezései értelmében a szerződés módosítása lényeges, ha az eredeti szerződéses feltételektől *lényegesen eltérő érdemi feltételeket határoz meg*. A módosítást mindig lényegesnek kell tekinteni továbbá akkor, ha

- a) olyan feltételeket határoz meg, amelyek ha szerepeltek volna a szerződéskötést megelőző közbeszerzési eljárásban, az eredetileg részt vett ajánlattevőkön (részvételre jelentkezőkön) kívül más ajánlattevők (részvételre jelentkezők) részvételét vagy a nyertes ajánlat helyett másik ajánlat nyertességét lehetővé tették volna;
- b) a módosítás a szerződés gazdasági egyensúlyát a nyertes ajánlattevő javára változtatja meg, vagy
- c) a módosítás a szerződés tárgyát az eredeti szerződésben foglalt ajánlattevői kötelezettséghez képest jelentős új elemre terjeszti ki.⁸⁰

A felsorolt eseteken kívül a közbeszerzési szerződés csak új közbeszerzési eljárás eredményeként módosítható. Abban az esetben pedig, ha a szerződés módosítására közbeszerzési eljárás jogtalan mellőzésével kerül sor, a módosítás – a Kbt. 137. § (1) bekezdés a) pontja alapján – semmis.⁸¹ Fontos megjegyezni, hogy a szerződés Kbt. szerinti érvénytelenségének (semmisségének) esetén a közbeszerzési eljárás alapján megkötött polgári jogi szerződés semmisségét a Kbt. jogorvoslati rendje szerinti eljárásban szükséges megállapítani.⁸² Abban az esetben, ha a Kbt. szerinti jogorvoslati eljárás során megállapításra kerül a jogsértés ténye, a későbbiekben polgári jogi jogkövetkezmények alkalmazására is lehetőség nyílik.

Fontos ugyanakkor rögzíteni azt is, hogy a Kbt. *nem zárja ki a Ptk. 6:95. §-ának alkalmazását* a közbeszerzésre, illetve a közbeszerzési eljárásra vonatkozó jogszabályokba ütköző módon megkötött szerződés semmisségének megállapítása tekintetében. Ennek megfelelően, a Kbt. 137. § (1) bekezdésben meghatározott eseteken kívül a közbeszerzési eljárás szabályainak megsértése (a szerződés tartalmi elemeit szabályozó rendelkezések megsértésének kivételével) abban az esetben eredményezi a szerződés érvénytelenségét, ha az adott jogsértés súlyára és jellegére tekintettel a szerződés érvényessége a Kbt. céljaival és alapelveivel összeegyeztethet-

⁷⁹ Kbt. 141. § (6) bekezdés. A közbeszerzési szerződés módosításáról részletesen lásd: JUHÁSZ Ágnes: A közbeszerzési szerződés. In: *Atipikus szerződések* (szerk.: Papp Tekla), Opten Kiadó, Budapest, 2015, 473–529., 509–516.

⁸⁰ Kbt. 141. § (6) bekezdés.

⁸¹ Kbt. 141. § (8) bekezdés.

⁸² BH 2016. 337.

len lenne.⁸³ Lehetőség van továbbá arra is, hogy a felek a Kbt. szerinti érvénytelenségi okokon kívüli, Ptk.-ban meghatározott egyéb érvénytelenségi okok alapján hivatkozzanak a megkötött szerződés érvénytelenségére. Ekkor azonban a polgári eljárás során kizárólag a Kbt. hatálya alá eső szerződés polgári jogi érvénytelenségét lehet vizsgálni.

A közbeszerzési szerződés módosításának érvénytelensége eljárásjogi szempontból is vizsgálatra érdemes, mivel a Kbt. a közbeszerzésekkel kapcsolatos jogorvoslatokra vonatkozó VI. fejezetében önálló cím alatt rögzíti a szerződés módosítása érvénytelenségének megállapítása iránti polgári per szabályait.

A szerződés jogszabályba ütközésének közbeszerzési jogi megítélése irányába tett kitekintést követően egyfajta konklúzióként érdemes megjegyezni, hogy amíg a Kbt. a szerződés lényeges módosításához a semmisség jogkövetkezményét rendeli⁸⁴, addig a polgári jogban az effajta lényeges módosításra érvényesen van lehetőség. Olyan mértékű módosítás esetén, amelynek esetén már nincs lehetőség a szerződés azonosságának (identitásának) fenntartására⁸⁵, a régi kötelelem megszűnéséről és egy azonos jogalapú, új szerződés keletkezéséről (nováció) lehet szó.⁸⁶

Összegző megállapítások

Tanulmányomban a szerződés érvénytelensége és módosítása közötti kapcsolódási pontok meghatározására, ezek mentén konkrét vizsgálódási irányok kijelölésére és ez utóbbiaknak – a terjedelmi keretekhez képest – minél legteljesebb feldolgozásra tettem kísérletet. Munkám során alapvetően négy nagyobb problémakört határoztam meg, amelyek kapcsán kijelenthető, hogy azok külön-külön, már önmagukban is alkalmasak arra, hogy önálló kutatás, mélyreható elemzés tárgyául szolgáljanak. Ez utóbbi a későbbiek során, a komplex témakör átfogó jellegű feldolgozása szempontjából elengedhetetlen. Éppen ezért az egyes vizsgálódási irányok a tanulmányban – a szerző „önkényéből” fakadóan – eltérő mélységben kerültek feldolgozásra, amennyiben egyes kérdések jobban, mások kevésbé részletesen nyertek kifejtést. Az elvégzett kutatást követően a következő összegző megállapítások tehetők:

1. A szerződés érvénytelensége és módosítása azok nyilvánvaló dogmatikai önállósága ellenére számos ponton összekapcsolódik, interakcióba lép egymással. Az egyes kapcsolódási pontok mentén kijelölhető irányok mindegyike érdemes arra, hogy további vizsgálódásnak vessük alá.

⁸³ Kbt. 137. § (4) bekezdés.

⁸⁴ A témával kapcsolatosan lásd AUER Ádám: Megjegyzések a tilos szerződések polgári dogmatikájához a közbeszerzési szerződés kapcsán. *Jogtudományi Közlöny* 2018/11., 486–495., valamint AUER Ádám: Versengő közérdekek a közbeszerzési szerződés semmissége kapcsán. *Pro Publico Bono* 2018/4., 4–25.

⁸⁵ Vö. JUHÁSZ: A szerződésmódosítás kérdésköre... 23–24.

⁸⁶ A nováció (szerződés megújítása) témakörének részletes feldolgozását lásd: JUHÁSZ: A szerződésmódosítás kérdésköre... 43–75.

2. A szerződés visszamenőleges hatályú érvényessé nyilvánítása a bíróság által és a szerződés bírói módosítása esetének összevetését követően rögzíthető, hogy a szakirodalom és a kapcsolódó ítélkezési gyakorlat egyaránt hangsúlyozza a két jogintézmény különállóságát annak ellenére, hogy a bíróság mindkét esetben erőteljesen beavatkozik a felek között fennálló jogviszonyba. Amíg azonban a szerződés bíróság általi módosítására csak a szerződő fél erre irányuló kérelmére és a Ptk. 6:192. §-ának (1) bekezdésében taxatív jelleggel meghatározott, konjunktív feltételek teljesülése esetén van lehetőség, addig a szerződés érvényessé nyilvánítása a szerződés érvénytelensége (mint elsődleges jogkövetkezmény) esetén alkalmazható másodlagos jogkövetkezmény, amelynek alkalmazásáról a bíróság az érvénytelenségi jogkövetkezmények egyenrangúságára tekintettel maga dönthet, akár a szerződő felek kérelmétől eltérve is.
3. A szerződés részleges érvénytelensége mint Ptk.-beli főszabály hatását tekintve ugyan módosulást eredményez a szerződő felek közötti jogviszonyban⁸⁷, mégsem tekinthető a szerződéses tartalom módosításának. A részleges érvénytelenség megítélése a mai magyar magánjogban a Ptk. egyértelmű rendelkezése ellenére is vitatott és a jövőre nézve számos jogalkalmazási nehézséget vet fel, tekintve, hogy az érvénytelenség Ptk. szerinti jogkövetkezményeinek alkalmazása esetén az eljáró bíróság elviekben úgy is dönthet, hogy kiküszöböli az érvénytelenséggel érintett szerződésrész és alakító jogával élve más tartalmú, a felek által eredetileg nem szándékolt rendelkezést iktat a szerződésbe.
4. A Ptk.-ban meghatározott érvénytelenségi okok módosító ügylet esetén való megjelenése vizsgálatakor a kiindulópontot a Ptk. 6:191. § (3) bekezdése képezi, amelynek értelmében a szerződés megkötésére vonatkozó rendelkezéseket megfelelően alkalmazni kell a szerződés módosítására is. Elméletben tehát mindazok a Ptk.-ban meghatározott esetkörök, amelyek szerződéskötés időpontjában való fennállása a szerződés érvénytelenségét eredményezheti, értelmezhető a módosító szerződés esetén is. Ennek okán a Ptk. a módosító ügylet érvénytelenségére vonatkozóan külön rendelkezést nem tartalmaz, speciális szabályt mindössze a módosító ügylet alakításának elmulasztása esetére rögzít, elismerve a de facto szerződésmódosítás semmisséget orvosló hatályát.

Felhasznált irodalom

- [1] AUER Ádám: Megjegyzések a tilos szerződések polgári dogmatikájához a közbeszerzési szerződés kapcsán. *Jogtudományi Közlöny* 2018/11., 486–495.

⁸⁷ Ilyen értelemben a részleges érvénytelenség beilleszthető a szerződésmódosítás legtagabb értelemben vett felfogásába. L. SZÁSZY István: *A kötelmi jog általános tanai*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1943, 246., valamint JUHÁSZ: A szerződésmódosítás kérdésköre... 79.

-
- [2] AUER Ádám: Versengő közérdekek a közbeszerzési szerződés semmissége kapcsán. *Pro Publico Bono* 2018/4., 4–25.
- [3] BARABÁS Gergely: A közbeszerzési szerződések módosításának határai a Közbeszerzési Döntőbizottság joggyakorlatában. *Új magyar közigazgatás* 2009/6–7., 39–54.
- [4] BESENYEI Lajos: A szerződés érvénytelenségéről – elsősorban a bírói gyakorlat oldaláról. *Acta Universitatis Szegediensis, Acta juridica et politica* 1987 (Tom. 37), Fasc. 43–52, 1–22.
- [5] Siegfried BREITLING: *Bedeutung und Wirkung von Schriftformklauseln: Eine Untersuchung mit Bezug auf Individualvereinbarungen und Allgemeine Geschäftsbedingungen unter Einbeziehung des schweizerischen Rechts, des amerikanischen UCC sowie des UN-Kaufrechts*. Centaurus Verlag, Freiburg, 1994.
- [6] BUKODI Gábor: A közbeszerzési szerződések módosításának új irányai a 2014/24/EU irányelvben. *Közbeszerzési Szemle* 2014/8–9., 55–63.
- [7] DARÁZS Lénárd: Az „érvényessé válás” jogintézményének szükségességéről a polgári jogban. *Magyar Jog* 2009/8., 449–458.
- [8] DARÁZS Lénárd: A hipotetikus szerződési akarat. In: Lamm Vanda – Sajó András (szerk.): *Studia in honorem Lajos Vékás*. HVG-Orac, Budapest, 2019, 79–86.
- [9] DARÁZS Lénárd: A jogszabályba ütköző (tilos) szerződések semmissége. *Polgári Jogi Kodifikáció* 2008/5–6., 14–26.
- [10] EÖRSI Gyula: *Kötelmi jog. Általános rész*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1981.
- [11] Helmut HEISS: *Formmängel und ihre Sanktionen: eine privatrechtsvergleichende Untersuchung*. Mohr Siebeck, Tübingen, 1999.
- [12] JUHÁSZ Ágnes: A szerződésmódosítás elhelyezése a kötelmi jogi jogintézmények rendszerében. In: Boóc Ádám – Csehi Zoltán – Homicskó Árpád Olivér – Szuchy Róbert (szerk.): *Studia in Honorem Ferenc Fabian*. Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest, 2019, 225–233.
- [13] JUHÁSZ Ágnes: A polgári jogviszony tartósságának kérdéséről. *Jogtudományi Közlöny* 2019/4., 156–164.
- [14] JUHÁSZ Ágnes: *A szerződésmódosítás kérdésköre a magyar polgári jogban*. Wolters Kluwer, Budapest, 2019.
- [15] JUHÁSZ Ágnes: A szerződés módosításának határai a közbeszerzésben. *Publicationes Universitatis Miskolciensis, Sectio Juridica et Politica* Tomus XXVIII/1, 2010/1., 373–393.

-
- [16] JUHÁSZ Ágnes: A közbeszerzési szerződés. In: Papp Tekla (szerk.): *Atipikus szerződések*. Opten Kiadó, Budapest, 2015, 473–529.
- [17] KEMENES István: A szerződés érvénytelenségének egyes kérdései a gazdasági szerződéses gyakorlatban. *Polgári Jogi Kodifikáció* 2002/2., 7–27.
- [18] KEMENES István: Az érvénytelenség jogkövetkezményeinek szabályozása a Polgári Törvénykönyvben. I. rész, *Gazdaság és Jog* 2016/1., 3–8.
- [19] KEMENES István: Az érvénytelenség jogkövetkezményeinek szabályozása a Polgári Törvénykönyvben II. rész. *Gazdaság és Jog* 2016/2., 9–12.
- [20] Heim KÖTZ: Schriftformklauseln. *Juristen Zeitung* 2018/20., 988–991.
- [21] MENYHÁRD Attila: A szerződés módosítása. In: Osztovits András (szerk.): *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja*. III. köt., Opten Kiadó, Budapest, 2014, 459–468.
- [22] MOLNÁR Ambrus: *Az érvénytelenség jogkövetkezményeinek elméleti és gyakorlati kérdései*. Fővárosi Ítéltábla, Budapest, 2009.
- [23] SZÁSZY István: *A kötelmi jog általános tanai*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1943.
- [24] TAMÁNÉ Nagy Erzsébet: A részleges érvénytelenség jogi természete. *Magyar Jog* 2016/5., 306–311.
- [25] TÖRÖK Tamás: A részleges érvénytelenség alapvető kérdései. *Gazdaság és Jog* 2020/7–8., 12–19.
- [26] VILLÁNYI László: *A magyar magánjog rövid tankönyve*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1941.
- [27] WEISS Emília: *A szerződés érvénytelensége a polgári jogban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1969.
- [28] WELLMANN György: *A szerződés érvénytelenségének szabályozása*. In: Vékás Lajos – Vörös Imre (szerk.): *Tanulmányok az új Polgári Törvénykönyvhöz*. Wolters Kluwer, Budapest, 2014, 187–204.
- [29] WELLMANN György: Az érvénytelenség. In: Wellmann György (szerk.): *Az új Ptk. magyarázata V/VI. Kötelmi jog*. Első és Második Rész, HVG-Orac, Budapest, 2014.